

MED- OG MODTAKT

Aforistiske refleksioner

1

S a m f u n d e t p a r e x c e l l e n c e. — Det demokratiske Europa synes at lade sig styre af selvhævdende apodiktiske sandheder, der menes at kunne forudsige dets fremtid. Fortiden, nutiden og fremtiden er gjort afstandsløse i den politiske diskurs, hvor det eneste, der overleveres til borgerne, er sandheder, der dikterer fremtiden. Disse, i samfundet tilsyneladende immanente udsigelser, viser sig for den bevidstes blik, som et forsyn, der stiller skarpt på et sløret fikseringspunkt i horisonten.

Let omgængelige sandheder, der mest af alt minder om det samfund, der omgiver os. Det allerede eksisterende, der viser sig enten som svaret til at finde sandheder eller som argumentet for konstruktionen af samfundets sammenfald. Samfundet har mistet sin poesi, forvandlet sig fra at være en ting til at være en genstand overladt til videnskab og politik, som Heideggers skel mellem Gegenstand og Ting. I samfundets (de-)konstruktion, er borgerne blevet de civile, i en

krig på sandheder, hvor det der kæmpes for, lige vel kan være konkurrenceevnepakker, som individer. Det drejer sig om forventninger om det forvisselige. Sandhed er, hvad vi argumenterer for—usandheder er det, der ikke er evidens for.

Fremtidens brusen, er blevet fremskridtes blændende karakter. Søgen efter viden om det uvisse har fået samfundet til at forvisses om, at positiverne har ret, når det postuleres, at sandheden er til at nå. Kvasisandheden om fremtiden fremføres som grundlaget for den fremtid, der vil skabes. Vi distancerer os fra det uvisse med forvisning om det forefindende; de opnåelige sandheder.

2

H v o r g i k N o r a h e n? — At få en and ud af kroppen, når teenageren går vild i analysen. Når drømmefaget giver ligegyldighedens under middel 7-tal; kun lige ved og næsten. Når rampelyset er optaget, og drømmen frigør sig fra MTV. Drømmen om at være en anden. Om det vidunderlige der vil ske!

Og John Lennon siger, at drømmen om stjernerne er arbejderklassens opium. Bliv rockstjerne og kom ud af samfundets kummerlighed. Hold folket med tilbageholdt åndedræt i en konstant faktor X. Middelmaßighedens lov og den evige opstigen ud af hverdagens tramp tramp tramp, og Yoko Ono istemmer: Til berømthedsens tramp tramp tramp. Dette er et opgør! At plane asfalt i et nyt trummerum. Hvis vejen til stjernerne er optaget, hvor går man så hen? Findes *the road not taken*, eller gik Robert Frost en imaginær tur alene?

Nora træder ud af sit dukkehjem; ud af andres billeder af sig selv. Ud af egne billeder af én selv. Væk fra børn, rammer og regler. Frigørelsens paradoks: At se ligestillingens frigørelse som en ammende mand, og kvinder, der tisser stående. At gøre sig fri af eksistensen og indtage en ny eksistens. Lige så lidt mig selv for sig selv. Lige så meget tramp tramp tramp trummerum. Når portens drøn giver ekko. Hvad gør Nora sig fri af; hvor går Nora hen?

P a r a - d o x a. — Det intentionelle gode er blevet et intentionelt onde, fremdrevet i skabermaniets misbrugte navn, bliver kedsomhedens diametrale modsætning grænseløs foretagsomhed, hvor man eksileres til en slaveagtig tilstand i kraft af en reduceret væren. En tilstand som kun astronauter, fortabt i det ydre rums vakuum kan vedkende sig. Accelereret af økonomiske markedsstrategier og eksistentiel dødsangst, oprettes selvudslettende personlige profiler, idet man higende og ønskværdig opnår ugudelig udødelighed inden for det fiktive mediale fællesskab. Ganske subtilt fortrænger man alle substantielle detaljer, der er skrevet med små bogstaver om, at profiler kun undtagelsesvis slettes pr. insisterende efterkrav. Mageligt forglemmer man, at medial udødelighed ikke medgives omkostningsfrit. Prisen er en mulig dødelighed i realiteten. Adorno's sætning „livet er blevet til ideologi for sit eget fravær”, er et vedvarende ekko i modernitetens tid, om fremskridtets ubehag, som enhver dræbersnegl, der gør sig bedst i omsætning og fortæring af det signifikante andets betydning.

Det mediale fællesskab er et illusorisk display, ofte udtrykt og skildret i selvtilfreds dårlighed eller utilfreds velvære. Her blegner og forsvinder man, alt imens man iagt-

tager hinanden, dog uden rigtig at se nogen eller sig selv. Ingen ser nogen mere, der er ingen vilje til at *ville* hinanden. Hinanden og hverandre er blevet utidige begreber, til fordel for økonomiserende rationaler om *sig selv*. Forglemmelsen foreligger stadig i, at normen, som følges og efterspøges, er af fiktiv karakter. De samfundsmæssige paradigmers hensigt er, at man selv pålægger sig moraliserende og opdragende dannelsesidealer, men idet fraværet af transparens er totalitært, fortrænges enhver selvstændig tanke, der ligger uden for det normativt hensigtsmæssige. Det unikke gøres til en forbrydende jura imod menneskeheden, men blot for at rationalisere en genopdaget og affældig rammesætning om forbrydelse og straf. I dag sanktioneres man nemlig ofte dem, der i forvejen er sanktioneret. Idet man mistænkeliggør de sanktionerede, på alle mulige tænkelige måder, men mest af alt formerer man dem uanstændige, og samtidig besidder man heller ikke nogen form for tiltro til de andre.

Overalt frembringer det mediale fællesskab bevidstløse spejlbilleder af det, der skulle være et menneskeværdigt liv, og nu producerer „fælleskabet” blot ureflekterende artificielle tilstande. Man maskerer sig bag Angsten og jævne undskyldninger, eller svarer slet ikke, hvis man bliver stillet over for

det ansvar, at bevare et andet menneskes spørgsmål. I stedet for foretrækkes samfundsmæssige illusioner, hvor indskrænkede forestillinger om frihed og lykke, bidrager til en falsk tryghed, men som ingen sædvanligvis omtaler. Idet frygten og det ubehagelige er de andre, men også én selv. Blikket bliver flygtigt, angsten for de fremmede og én selv bliver en bedøvende størrelse, imens normativiteten blot spreder sig og udjævner alt særskilt, alt imens ingen ser nogen mere, opløses de sidste tanker om et originalt menneske. Håbet, fælleskabet synes nu reduceret til et begrænset håb om, at en ukendt fremmed tildeler én et intentionelt velment mellemrum i det lokale supermarked, hvor den tilbagestående følelse er et koldt fravær af noget, som engang var menneskeligt.

4

F o r a n s p e j l e t (parafrase over titlen i aforisme nr. 51) — Spejlets utilsigtede tilslørende transparens giver plads til den nøgterne vurdering, der gennemtrænger alt menneskeligt og kun lader det endelige blik tilbage. Ånden åbenbares derimod blot i det uendelige og lader sig ikke underkaste en uændelig analyse. Spejlets karakter udvider rummet, men blot i illusionen. Et rums størrelse forandres ikke

af, at vi hænger spejle på væggene, men vor bevidstheds muligheder indskrænkes af samme. I den naturlige refleksion anes skikkelsens omrids, men i spejlets ubønhørlige klarhed underkastes *der Leib* det kirurgiske blik, som senere i sin sejrende form skal gøre det af med al menneskelighed.

Det skønne er det, som unddrager sig det perspektivløse blik. For Walter Benjamin har spejlets skærende lys brændt løvet væk og kun ladet den rene, men uskønne, del tilbage. Det glasklare billede viser en mangfoldig endelighed, men lader ikke plads til den slørede uendelighed, der gør kærligheden mulig. Kærligheden dannes, som skønheden, i de små sprækker, hvor den kan finde hvile og ikke ustandseligt skal blændes af et skærende lys, men kan vokse i skyggen. Kærligheden beror således på de fejl og mangler, der omvendt spottes og fjernes foran spejlet. Selvet er ikke længere sig selv, men sig selv i den objekt-beskuende anden.

Paradisets Hotel, der er spejlets sørgelige virkeliggørelse sniger sig ind i vore liv grundet trætte øjne, der let forfalder til ligegyldighedens paradigme. Det minder om tidligere tiders udflugter til retfærdighedens bakke, men hvor man da søgte kartharsis gennem fordømmelse af forbryderen så

forsøges renselsen i dag fundet i hyldesten af den spejlblanke overflade. Hotellet er en forvrænget maske som samfundet selv udkrænger over dets egen indretning. Samfundet krænger sit inderste ud og vender sig selv på vrangen for derved at undgå den nødvendige kritiske bebrejdelse. Idet samfundet griber den forvrængede maske vendes denne imod borgeren, der tvinges til at erfare samfundet og sig selv gennem det vrangvendte blik. Mediet spejler jo netop blot det som seeren selv vil se.

Det er dog også i spejlingen, at man kan se sig selv i øjnene. Spejlets fordrende objektivering opløses i samme øjeblik man stirrer sig selv i ånden. Det inderste blik udsættes for det yderste og derigennem kan der åbenbares en sandhed, omend den er flygtig. Ofte vil spejlets klarhed, dets umiddelbare styrke og egentlige svaghed, igen lede blikket til den horisontale analyse af ansigtet. Selv-spejlingens virkelige emancipation finder sted i blikkets spejling i sig selv. Når man ser sig selv i øjnene og udelukkende erfarer et selv-syn udfries den objektiverende analyse og et transcendentalt selv, der forefindes hinsides reduktionen, muliggøres. Denne emancipation glemmes desværre let i jagten på det perfektionerede menneske, der modsat den Leth'ske karakter netop ikke udfordres på sin egen perfektion, men derimod søger en udskil-

lelse fra det kritiske gennem en fuldstændig forfladigelse af kroppen så end ikke et enkelt hår sidder forkert.

Spejlet tilbyder altså til stadighed en mulighed for at indse sig selv, men alt for ofte overdøves dette kald af den skærende kontrast, der udgøres af spejlets glatte karakter. Ingen ånd kan fæstnes i et spejl. Først når et spejl tilstøves og derved forstyrrer lysets rene refleksion kan det igen siges at kunne rumme en åndelig dimension. Et støvet spejl er blevet tilført en nødvendig tidslighed, der gør menneskets åndelighed mulig. I støvets partikler kan kærligheden gro.

Når man ser sig selv uden spejlet, aner man sig selv. Ens blik dvæler ved det uendelige og nøjes med en u-oplysning. Spejlet prætenderer modsat en fuldkommen oplysning af objektet. Man erfarer sin krop som en krop i verden men ser i spejlet blot sit ansigt som stående alene i verden—det er udtrukket fra verden og er ikke en del af den. Det er en befrielse, når spejlets lukkede rum åbnes af en andens indtrædelse i det. Når man betragter en spejling af ikke blot sig selv, men også af en anden muliggøres igen det uendelige rum og deri det særligt menneskelige. Denne åbning er spejlingen af sig selv i den andens øjne.

Både den overdrevne skønhed og den bevidste hæslighed bliver til i en egen-objektivering, der finder sted foran spejlet, hvor man opløser sig selv for den sag man synes at tilhøre. Om det er modens allerypperste tinder eller punkens alledybste modkraft så forvrænger spejlet i begge tilfælde personen og gør sagen overflødig mens taktens umulighed skabes som fordring.

Spejlet forvrænger såvel takten som modtakten. Takten fremstår som den evigt søgende og aldrig mulige perfektion, hvor endnu en plet altid kan spottes, endnu en fejl fjernes. Modtakten forsøger med sit radikale oprør at fremstå som uden for takten, men spejlet indstifter altid en udtalt takt, der følges. Spejlet gør takt til modtakt og modtakt til takt. Hvis det lykkedes nogen fuldtud at være, hvad de mener, så er det hæsligt.

Alle spejles moder, make-up spejlet, der med sine ikke-moderlige, ubarmhjertelige glødepærer gennemlyser alt menneskeligt og lader det uskønne ligge rent tilbage rummer også denne udstrakte dobbelthed. Make-up spejlet leverer et billede som *altid allerede* er færdigt; som et røntgen-billede, der aldrig vil rumme en mulighed, men altid vil være en fastlagt

diagnose, et sluttet rum i tiden, der ikke lader mennesket komme til orde. Vi spørger netop: „Lille spejl på væggen der, hvem er smukkeste i landet her?” - og vi forventer alle det samme svar; et svar vi først kan få, når vi ikke længere spørger, men blot ser. Den krakelerende klovn kendes dog også fra make-up spejlet, hvor han bryder sammen for øjenene af sig selv. Lag på lag af cremer og klister brænder op i lysets skær og falder af indtil klovnen ikke længere består som komik, men som rendyrket overvældende tragedie. Her ligger udlevelsen i det sammenbrud, der muliggøres af den overskridelse som klovnen gør i kraft af, uendeligt at se sig selv.

Vi velmenende onde gør alt for ofte spejlingen til inventar og dræber dermed dens radikale karakter. Vi konfronteres evigt med spejlet, hvilket umuliggør enhver reel konfrontation, hvorfor vi til stadighed mister os selv.

5

D e t m e n i n g s l ø s e a n d e t. — I dag er en ubehagelige samfundsmæssig tendens, ikke alene udelukkelsesmetodens „enten – eller”, men tillige den nøje udregnede måde man bruger den, for det fine menneske er ikke nød-

vendigvis det velsoignerede eller ordentlige menneske. Men fravalgt bliver de, der er nøje udvalgt og fundet skyldige i at være ufine, hvor det totalitære består i sin usmagelighed, eftersom, at det herskende sociale fællesskab påberåber sig let tilgængelige og fordøjelige smageligheder.

Faren ved en mening er, at den ubesværet kan blive utaknemmelig meningsløs.

I meningernes ingenmandsland eksisterer man i kraft af substantielt fravær udelukkende defineret på baggrund af andres substansløse meninger. De meningssøgende i det meningsskabende etablerede fællesskabs emmende iver for innovativ kreativitet, beror på en illusorisk åndsideologi, der med sin normative værdiladning gør meninger til statiske og målbare sprogligheder, som blot definerer, kategoriserer og udelukker på sin vej. Definitionernes sandheds imperativ fordømmer alternativer til døden, idet man ofte fraviger og undsiger sig selv at stille spørgsmålet: hvorfor?

Sandheden er ofte absolut i definitioner, men ilde hørt.

Raffinerede meninger formår ikke at raffinere det, de mener noget om.

Fællesskab er et valg af tvungen karakter „vær med”, som en ligegyldig tilskuer, uden at mene og tænke for meget, eller „flyt ud i naturen”, blot for at fortsætte med at underkaste sig en samfundsmæssig normativitet.

Hvis fasen barndom er en frase, så er den død.

Håb er ikke for dem, som nærer det, men for dem, som er det foruden.

Tingsliggørelsens historicitet er et vidnesbyrd om det, der skulle være et levende menneskeliv.

Idet man opstiller døden som livets modsætning, fortrænger man, at livet ikke har nogen modsætning, blot ophør.

U d ø d e l i g h e d e n s d ø d (kommentar til aforisme nr. 63). — Kære Hr. Adorno,

Berømmelsen er her stadig: som en funktion af betalt propaganda. Dog er det ikke længere interessegrupper bag, der investerer, som det er selve dén, der ønsker berømmelsen. Han investerer med livet som indsats, men med strikken om halsen ved han ikke hvornår første trin mod piedestalen af Den Store Gevinst og drømmen om udødeliggørelse sparkes væk under ham.

Det er realitygenren. Dette relativt stadig nye fænomen, der ikke vil andet, hvilket også er rigeligt, end at invitere på rutsjetur for både betragter og den, der ønsker berømmelsen (for ønskede han ikke berømmelsen gik han vel i stedet på Casino?): Vildere & højere! Det kan ikke længere være outreter nok! Jo yngre en mor jo bedre! Udfordringer fra den mest opfindsomme skuffe! Og mellem menneskelig krig, der rimer på god & gavnlige. Det gælder også rundt om sofaborde.

Når de færreste længere kan se fidusen i at gøre sig umage og blive dygtigere til noget andet end dem selv, opstår spørgsmålet: Hvordan fremstår jeg? Spørgsmålet stilles i en

endeløs centrifugal søgen efter Svaret, så der også om lidt er nogen at skabe sig for.

Men der må ske en glidning fra at være sikker til at blive usikker (eller insisterer jeg nu håbefuldt på en vis modningsproces?). Fra at tro, at man ved næsten alt om sig selv til en tvivl på, hvad det egentlig er man ved. Rækken af spørgsmål slutter med Det Store Spørgsmålstegn: Hvem er jeg?

Ingen står af en rutsjetur i utide! Og resten handler om dette: Hvem er jeg? Tragisk nok lader det til, at selve essensen af mig-som-berømmelse ikke handler om at præsentere det menneske man er, men om selve undersøgelsen af, om man er, som man troede. Ziehes narcissistiske ungdom forsøger at træde i karakter. I bedste fald (!) træder man sikkert frem i form af et urokkeligt image, der senere kan sælges på lige fod med mærkevarer. I værste fald (!) er man pludselig ikke længere berømt, men reduceret til en tragik-komisk vittighed, sat i verden for at muntre folk op, når de selv oplever, at deres eget jeg ikke slår til. Intet er så befriende som latter, så længe offeret ikke ligger ned. Og på tv er det altid selvforskyldt.

Hvem tjener på alt dette, andet end resten af medielandskabet, der ligger på lur, parat til at forstørre det næste

ubesindige og hasarderede tv-billede op? Det skulle lige være alle os andre, der labber det skødesløst i os, som projektioner af hemmeligholdte ønsker, man kun kan sige højt kl. 4 om morgenen i en brandert.

7

A b s t r a c t. — Den altomfattende og konstante hypostasering af tanker, der efter deres kunstige fremstilling kan sættes på dåse og afsættes på et marked, rummer i sig selv den oprindelige tankes modsætning. Formens diktatur bliver i det integrale samfund til tankens undertrykkelse. Fremmedgørelsen er i denne proces total. Standardiseringen fører til, at afstanden mellem subjektet og den anden udviskes i kommunikativ rationalitet med den konsekvens at den smule subjektivitet, der i første omgang lå til grund for tænkningen bortkastes. Almengørelsen udvisker forskellene mellem tanker og subjekter, men gør samtidig håbet om en umiddelbar relation til en håbløs utopi. Dette overgreb på tankens autonomi finder sin noget nær fuldendte form i de abstracts, der præger forsiderne på de vidensprodukter, der flyder fra universitetets samleband. Det skriftlige produkt samles i et argument, der fremhæves på forsiden, så man ikke engang

behøver at læse teksten. Den åbenlyse metafor for den proces er fabrikken, der mekanisk skærer alt til og sender det ubrugelige ud som tyk sort røg gennem de skorstene, der er blevet symbolet, hvormed den kan genkendes som manifestation af kapitalen. Smoggen der kvæler alle er ikke kun luftforurening, men den intellektuelles dårlige samvittighed, der vender tilbage som det Reelle.

8

L e n o u v e l g o u r m a n d (parafrase over aforisme nr. 15) — Der findes to slags grådighed. Den ene er den arkaiske - lidenskaben som forsluger sig på alt de andres - hvis fysiognomiske træk Easton Ellis har foreviget og Hollywood forklaret som emancipation. Den når sin fuldkommenhed i spekulanten, blærerøven der flasher sine millioner, og som ligner den genkendte plastiske maske i kirurgkataloget. Han er beslægtet med gambleren, men ligner mest af alt den stakkels hobbit. Man kan endnu træffe ham overalt i spalterne og cellerne. De nye grådige er os alle, subjekter der mener, at intet er for småt, og alt er for enestående for de andre. Vi tænker i sammenhænge, og hele vores indre står under den lov at give mindre end vi får tilbage, men dog altid nok til at

det kan udvikle os. Determinerede af den altomfattende biomagt spørger vi til en ny uorden. Frisatte og selvrealiserende skriger vi i ansigtet på det tømte subjekt. Vores sikreste kendetegn er umætteligheden, den hast hvormed vi skriver på listen, for at der ikke skal opstå huller i narrativet, der fortæller os hvem vi er. Da alt hos os går famlende til, kan vi, i modsætning til Grimms ulv hverken fyldes eller forsluge os. Vores fortæren af oplevelser er et mål for vores selvforstødelse. Når det gælder, vil vi igenkaldeligt påstå os vore fortællinger, og gøre de andre til undermålere, viden til personlighed, mens de samvittighedsløse grådige udtrykte vores samfunds samvittighed, og allerede i rigdommen rummede den åndelige fattigdom, udtrykker vi vores nyfundne tomhed i indtaget af såkaldte kompetencer og indbildte læringspotentialer. Vi nye grådige dyrker ikke mening som forståelse, men som tilblivelse. Vi er forstødte.

9

D e n A n d e n s m a n g e l. — Selv de mest banale omstændigheder gøres i dag til genstand for almenhedens indelukthed. Den fremmedgørende mekanisme, som er indlejret i ophævelsens tilskæring af både det iagttagende blik

og den følende hånd, opsluger bevidstheden totalt og viser sig specielt i de afkroge, hvor denne er afskåret og utilgængelig for sig selv. Væren er ikke længere en særlig musikalsk fornemmelse, men en formel, der indsætter den enkelte bevidsthed som variabel, der antager karakter af enten subjekt eller objekt. Bytteprincippet logik er determinerende der, hvor umiddelbarheden ofres på markedets alter. Med kapitalens logik bliver den Andens mangel nøglen til dens egen reproduktion. Varestrømmen, som løber gennem alle facetter af tilværelsen, ophører ikke men former derimod sin egen stadig mere farbare vej ved at tilslibe al den modstand, den måtte møde, og det uundgåelige resultat er, at varerne hober sig op. Enhver deltagelse, enhver menneskelighed i omgang og medleven er blot en maske for en stiltiende accept af det umenneskelig, skriver Adorno – Men den talende menneskeligheds vold er allerede et overgreb, før mennesket bliver gjort til subjekt. Rammerne er fastsatte. Den eneste sandhed, der er tilbage, er den sandhed, der ligger i markedets anerkendelse. Den sidste rest af umiddelbarheden viser sig i det grundlæggende tragiske, der tvinger subjektet til at se sig omkring.

H v a d h a r d u p å h j e r t e? — Tom plads. At arrangere køkkenredskaber i alfabetisk orden, sortere spaghetti efter størrelse og bekendtgøre dette på Facebook®. Ligegyldighedens pseudoliv, når Facebook® forveksles med relationen, som finder sted.

Der glemmes at Facebook® er som skoletoilettets store anonyme dør; nu bare med afsender på. Med skolens toilet-dør som med Facebook®; det samme skrives igen og igen. *Gert elsker Lone, fisse, matematik er kedeligt, love u 4ever* og rim som *tis mis* sat i kors. Lige så med Facebook® ordnet i kategorier som : „*hvor har jeg rejst hen*”, „*hvor er jeg nu*”, „*hvad skal jeg snart*”, „*hvad jeg spiser & børn jeg har*”, „*hvem er dumme (oftest dem man ikke har tilknytning til på Facebook®)*” samt deling af „*hvad læser jeg på nettet*” og „*hvilken musik hører jeg*”. Hvem vil falde i kategorien ved siden af og komme ud over den forudsigelige *Gert elsker Lone* - retorik? Ingen. Facebook® er ikke dialog men image. Man tror, at nogle kommer til noget, når de har trykket deltager, men ender i realiteten med ikke nogen. Når der klikkes synes om, bekræf-

tes man i det, man nu gør; med tilføjelsen som det sig hør og bør.

Al ligestilling skal bekæmpes indefra og en tom plads skal vies til citater om døden. Døden som lige vel kan hyldes som bekæmpes, dog ikke tues. Døden er det normale; den kommer alle almindelige dødelige ved, der skriver almindelige dødelige ting. Døden deler vi, som indlæg deles på Facebook®.

Til minde om, at livet ikke leves i en konstant dokumentation af noget levet. At livet leves i – hvad der for samtlige Facebook®brugere er banaliteter – at spise, skide, sove. At gæsten ikke bare går „museumsrunden”, kaster blik på de små hvide skilte og ser de såkaldte mesterværker gennem kameratelevisoren. At man stopper op og suger til sig. At man selv finder sine mesterværker. At man overskrider kategorier, synes om’er og fiktiv deltagelse. At man i sin åbning mod verden kommer andre ved og har betydning for deres liv. At man om 200 år er glemt, ligestillet og uden betydning; stemmens svingninger og øjets glimt for længst begravet og forsvundet, men er vores status slettet? Til evig hvileløs www-vandring i banaliteter og blottelse, og selv ikke der, komme verden ved.

E t - e t - t o b i n d i n g e r. — Intet er fredet længere, selv de fredede dyr er ikke engang fredede, det selv samme er gældende for al menneskelig væren. Det repressive samfund er blevet et kritisk depressivt samfund, hvor man bindes på alle mulige bånd, blot for at man isoleres fra hinanden. Det er med tanken til målet, som ingen rigtig kender eller forstår, at man pålægges konsumeringsetiketter. Man forvises til en tvungen eksistens, som passiv deltager i et betænkeligt og moraliserende borgerskab, blot for at være bundet til et udefineret fællesskabs forsvarslogikker om såkaldt ansvarlighed. De økonomiske markedsstrategiers imperialistiske tilgang udnytter *Sprache* autoritært, blot for at minimere kategoriernes rumfang. Det 21. århundrede tilstrækkelighed i at forfølge normative idealer og jagten på endegyldige mål som sandheder slår over i en utilstrækkelig samfundsideologi, udmærket ved statistiske cirkulærer og reformtotalitet, der blot polariserende fremmedgør menneskelig væren og relationer til fordel for ekshibitionistisk selv og et kapitalistisk umætteligt marked. Forventningerne om, at arbejdsdelingen automatisk og rationelt tildeler den menneskelige væren berigelse forekommer mere og mere som

et irrationelt rationale. Man skal give og gøre, og selv fratages man alt.

12

Z e i t g e i s t. — Med industrialiseringen blev tiden kommercialiseret. Underlagt logik og rationalitet, forvaltet under stramme markedsvilkår som en antagonist, der besværliggør beskaffenheden af penge. Producenternes dyst mod tidsløshed, lokker den hårdtarbejdende forbruger til indkøb af tidsbesparende teknik. Investeringer som opvaskemaskinen, der med sin hjælpefunktion kunne frembringe tid til fordybelse og ro, ender med at fastholde forbrugeren som en irreversibel materialist, fanget i tidsfælden, da penge skal tjenes. „Tid er penge“, kviede Benjamin Franklin.

Tidens fænomen subjektiveres som Ånd, som én, der løber for hurtigt eller én, der står stille. I affekt bliver tiden således materialiseret gennem ure og skemaer, i bestræbelsen på at indkapsle og gensidigt kontrollere, med fortabelse af det refleksive og deponering af emancipationen som konsekvens.

For den studerende i tidsnød kan der være et udtalt ønske om flere timer i døgnet; for den arbejdsløse skal tiden nærmere slås ihjel. Som timeglasset hvori sandet synes at rinde langsomt ved dvælende observans, endvidere hastigt, når handlinger skal udføres på tid.

Tiden er oftest mere til besvær i sin utilstrækkelighed end en kilde til nydelse. Nydelsen henvises derfor til alderdommen med drømmescenarier om otiummets tidsfordriv og maksimeret fritid.

Et liv, som leves i kapløb med tiden, er af efemerisk karakter, en ligegyldighed baseret på uforløste drømme, som fortabes i det fortidige eller det endnu uvisse. Som Blicher skriver i digtet *Præludium: Sig nærmer Tiden, da jeg maa væk...Jeg skulde sjunget lidt meer maaskee*. Ved sidste punktum bliver tiden løsgjort.

NEDTAKT

Redaktionelle refleksioner

At hylde et indhold. — Ofte hænder det, at man hylder en tekst eller dens forfatter, når et jubilæum oprinder. Således har man i dette år ved flere lejligheder fejret Søren Kierkegaard, der da også om nogen har fortjent en hyldest. Dog er det ofte også på sin plads at hylde indholdet af et værk, uanset, hvilken form det så måtte antage, og uden at skele til hvornår det er udkommet. I nærværende aforismesamling er der således ikke nogen biografiske henvisninger til værket, *Minima Moralia*, ej heller forklarende metatekst til læseren. I stedet kastes man fra første sætning ud i et indhold, der præsenterer sig som abrupte tanker i hastig fremdrift. Således står aforismerne og det indhold de præsenterer frem og møder læseren direkte, uden forklaring. Indholdet bærer der- ved såvel de enkelte aforismer som samlingen som helhed.

Der er ikke nogen tænkt tråd, der følges, men en række enkeltheder, der måske alligevel præsenterer sig som en samlet tanke. I hvert fald er det påfaldende, at flere af aforismerne kredser om nogle af de samme emner. Det er dog ikke fascismen og menneskehedens radikale grusomheder som hos

Adorno, men ofte individets egen kamp mod og med sig selv i en verden, hvor netop denne kamp ofte formaliseres og sendes ud i det fragmenterede medielandskab.

Om dette på nogen form er repræsentativt for hvorledes verden af i dag bør beskues gives der ikke noget svar på. Men der gives i hvert fald her en række tanker og ord, der måske kan sætte noget i bevægelse hos læseren. Sproget og tankerne lever så længe de deles, udfordres, kritiseres, bygges videre på, udtales og tænkes. Denne samling aforismer er således ikke et forsøg på at samle og ensrette tanken mod en afsluttet pointe. Tværtimod er idéen her, at tanken slippes fri og selv kan arbejde videre med det, der her er præsenteret. Som Adorno skriver i sin sidste aforisme: „Den (tanken, red.) må begribe endog sin egen umulighed, hvis den overhovedet skal blive mulig. Over for den fordring, som hermed pålægges den, er selve spørgsmålet om forløsningens virkelighed eller uvirkelighed næsten ligegyldigt.” (aforisme 153)

A t h y l d e e n f o r m. — På trods af dette fremstår denne udgivelse ikke uden en særlig formmæssig fortælling. Væsentlig er det at nævne *Minima Moralias* særlige form, aforismen. Denne form om hvilken den tyske profes-

sor og dr.phil. i germanistik, Helmut Arntzen har sagt: „Im Aphorismus ist der Gedanke nicht zu Hause, sondern auf dem Sprung.“ (Kurzer Prozess, 1966) er karakteristisk for Adornos værk, hvor mange setninger netop ikke er funderet i sin klare logiske struktur, men tilbyder sig som tankens spring. Derfor står værket også ud som en særlighed og tilbyder erkendelser, der ikke vil kunne formuleres på en stringent fremadskridende form. Adorno skriver selv, at det centrale er, at „Hvor tanken har åbnet en af virkelighedens celler, må den uden vold fra subjektet kunne trænge ind i den næste.“ (aforisme 51). Dette fravær af subjektets vold leder hen mod en forståelse af aforismen som en særlig kunstnerisk tilgang til tankens udfoldelse, hvilket også understreges idet Adorno skriver at: „I en filosofisk tekst burde alle sætninger stå lige nær centrum.“ (aforisme 44) Herved opløses formen i sin egen opløsning, hvilket netop er den negative dialektiks egentlige metode.

Dermed postuleres det ikke, at nærværende samling har levet op til disse kriterier og fordringer. Men i alle fald præsenteres her et bud på en anden type tekst end den gode opgave, der typisk skrives af universitetsstuderende. Derved er der forhåbentligt også, for både læsere og forfattere, åbnet for et andet rum, hvor spænding og tankens åbenhed ofte får

forrang for klarhed. Måske præsenteres der en mulighed for at tanken kan få hul på en af virkelighedens celler.

A t h y l d e b i d r a g. — Den redaktionelle form har ejheller haft karakter af den gængse *TIDskrift* form, der består af en double-blinded, peer-review proces. Derimod har bearbejdningen af disse tekster været centreret om plenum-diskussioner med de andre bidragsydere. Disse diskussioner har i væsentlig grad sat deres præg på såvel indholdet som deltagernes egne forståelser af teksterne. Hermed skal derfor videregives idéen om at samles og diskutere ikke blot de forelagte tekster, men tekster i al almindelighed. Den levende tanke, der derigennem kan opstå er løssluppen, fri og opløftende fyldt med radikale omvæltninger.

Alle aforismerne i denne samling har deres udspring i to studiekredse, der har eksisteret henover foråret 2012 og 2013. Deltagere herfra har så selv skrevet aforismer, der er blevet kritiseret og kommenteret af flere omgange så vi nu står tilbage med et resultat, der ikke kan siges at tilhøre blot den enkelte. I stedet har den kollektive proces inddraget mange forskellige krumspring, hvilket også giver sig til kende i flere af teksterne som eksempelvis fremhævede spændinger, små

særlige sentenser eller lignende. Denne proces har ikke alene været yderst befordrende for tankens frie spring, men har også gjort, at teksterne ikke udgives med forfatternavne. Det er ikke sådan at forstå, at man som læser ikke må vide, hvem der har skrevet hvilke aforismer, men det er heller ikke det væsentlige. Såfremt man ønsker uddybning af forfatterrelationen bedes man således rette henvendelse til lokalredaktionen via: dpu.redaktion@tidsskrift.dk. Det er altså, for at parfrasere Center for Vild Analyse ikke vigtigt, hvem der har skrevet aforismerne, men det heller ikke hemmeligt.

De bidragende forfattere følger her i tilfældig rækkefølge:

Peter Ruda, Oliver Tafdrup, Stig Skov Mortensen, Maria Lee Olsen, Louise Nilausen, Morten Timmermann Korsgaard, Julie Kirkegaard, Stine Lundberg Hansen

Bidragyderne læser alle på Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet og de repræsenterede uddannelser spænder over pædagogisk antropologi, pædagogisk filosofi, uddannelsesvidenskab og pædagogisk sociologi. Denne videnskabelige diversitet har sammen med den generelle åbne stemning omkring studiekredsene været helt centrale i tilblivelsen af disse aforismer. Derfor skal der yder-

ligere lyde en stor tak til alle, der har deltaget i studiekredsene og derved bidraget til diskussioner af og kommet med kommentarer til, forståelsen af såvel værket *Minima Moralia* som den verden vi lever og tager del i. Derudover skal Steen Nepper Larsen, lektor ved ovennævnte institut have tak for såvel organisering af studiekredsene som havende lanceret idéen om udgivelsen af disse aforismer i sin tid.

Og slutteligt skal Adorno, der i værket som nævnt bruger mange sider på at vise de grusomheder vi udsætter os selv, hinanden og verden for, men som også kan bidrage med små spydigheder til vor hverdag, have ordet. Således skriver han nemlig, at: „Tøfler - slippers er beregnet til, at man uden håndens hjælp kan slippe foden ind i dem. De er mindesmærker for hadet mod at bukke sig.” (*Minima Moralia*, aforisme 72)

Redaktør på TIDskrift, Stig Skov Mortensen

OPTAKT

Refleksioner over en begyndende læsning

Mit eget møde med *Minima Moralia* og Adorno var faktisk motiveret af, at jeg ville møde Steen Nepper Larsen. Han oprettede en læsekreds, hvor 10-15 studerende skulle tage favntag med værket, og hans vejvisning og spørgsmålsstillen til værket samt en energisk frembydelse af tænke-temaer fra gang til gang, har betydet meget for studiekredsens læsning af *Minima Moralia*. Godt nok kan det ikke være enhver, der kan mødes med, blive opløftet og inspireret af hr. Nepper Larsen, men det nævnes her for at betone, at det kan være frugtbart at læse værket sammen med nogen, da det vil give anledning til, at andre(s) tanker sættes i sving.

Roland Barthes erklærede forfatteren for død og det må man sige at Adorno er. Dog lever noget af ham videre igennem hans virke. Og det aftryk, som *Minima Moralia* efterlader i læseren, er utroligt eksplosivt. Her er ikke tale om filosofi, der kan afklare, indramme og redegøre for Sandheden med stort S – her er mulighed for at blive ramt, taget med og blive forført. Det lyder måske lidt blødsødent og vagt i en

fagfilosofs øjne, men det betyder slet ikke at Adorno blot er en poet, der tilfældigvis rammer en filosofisk abstraktion.

Værket er vigtigt fordi det gør noget ved tænkningen. Det er vigtigt, fordi det er muligt at tænke om ting og tilstande på mange måder, og det fremviser Adorno i *Minima Moralia*. Med hans stil og tænkning overskrider han mange filosofers systemer og forståelser. Det er forbilledligt og inspirerende, selvom det også kan gøre ondt, når en forskanset privatssfære nedtrampes og afsløres som forudsigelig. Og Adorno udvikler ikke kun overskridende kritik i forhold til filosoffer, men også almindelige medmennesker, kunstnere, komponister, Gud, Hitler, helte og ikoner. Den form for tænkning er der til stadighed behov for at praktisere.

Sproget er finurligt, spidsfindigt og gennemreflekteret på en og samme tid. Der er kælet for ordvalg og sætningskonstruktion uden at bogstavrim overtager budskaberne. Og der er mange budskaber, opsange og betragtninger. Uden at jeg mister integritet, kan jeg postulere, at få kan læse værket uden at skulle ty til fremmedordbogen. At læse *Minima Moralia* er dermed også en anledning til at udvide ordforrådet. Det er en opvisning i elegant sprogbrug og en lektie i menneske-

kundskab. Det er eksempelvis svært ikke at lade sig gå på af, at Adorno kan forklare mine private handlingsmotiver selvom han døde endnu før jeg blev født. Dermed peger han på noget der består og som kræver introspektion hos hver enkelt.

Værket er gennemsyret af en dyb musikforståelse og et kompositorisk tæft, hvor han ofte bevæger sig imellem *andante* og *vivace* uden ad den grund at blive overfladisk og miste dybden. Det er spækket med referencer, som ofte kræver en forforståelse. Men bliv ikke slået ud af, ikke at kende alle udgangspunkterne for overskridelse lige så grundigt som Adorno. Læs eksempelvis hans mange kildereferencer som anbefalinger, fordi at blive kritiseret som skabende menneske kræver, at den der kritiserer har sat sig ind i det skabtes væsen.

Til tider er Adorno grænsende til det poetiske i sit sprogbrug og andre gange fremstilles psykologiske og civilisationstypiske træk i en drillende dialektisk systematik. I flere passager sker der store betydningsskred, idet han eksempelvis kan finde på at hoppe fra en beskrivende stilart, til at kommentere på tænkningens tilstand i samtiden uden at der direkte gøres krav på analogi. Dette og andre greb skaber store

tekstmæssige tomrum, som appellerer til analyse, tolkning og overfortolkning.

Mangel på overensstemmelse er ofte pointen, men at kategorisere og placere Adorno ud fra en analyse, hvor dyb og fin den end måtte være, er at bedrive vold og barbari. Denne distancering, som en analyse vil kræve, kvæler karakteren, indordner individet, sætter selvet, jager jeget, hæmmer hin enkelte osv. Derfor bærer *Minima Moralia* undertitlen 'Refleksioner fra det beskadigede liv', hvis betydning yderligere skærpes af Adornos personlige skæbne i amerikansk eksil.

Minima Moralias struktur imiterer hukommelsen. Den tidslige fremadskriden er kun repræsenteret ved hovedinddelingen i værket, hvormed Adorno implicit siger, at mennesket er underlagt tiden, der er en faktuel rækkefølge – en begyndelse og en slutning – men kunstværker kan simulere oplevelser, det at være tilstede og være levende i verden, kan beskrives, sanses og tænkes – følelser kan få lov til at få sin plads, sanserne kan betvivles eller hjælpe til med at billedliggøre tanker; tanker kan forblænde, misvise og afdække; og beskrivelser kan overskride døden – den tidslige fremadskriden – ved hhv. at fremmane, forudsige og fremprovokere

morgendagens udvikling – fremtidens gøremål. På den måde er kritikken positiv, idet den er negativ – det er kringlet – men uden kritikken kunne alt være godt nok. Ved kritikken er der behov for at retfærdiggøre, videreudvikle og tænke i andre baner. Adorno rammer bl.a. ad den vej trangen til at ville finde mening.

For at få stort udbytte af *Minima Moralia* må man stoppe op. Læseren må tage pauser og huske at nyde det poetiske element. Læsningen kan kræve opslag og referencetjekk, men også at sætte det skrevne i nutidigt og personligt relief. Så kan indsigten forøges; det man går til værket med kan blive provokeret, fornyet og revideret. Det kræver at læseren gør sig sårbar og påvirkelig. Lader man dette ske under læsningen og følger op på de tomrum der afsløres, så giver det flere dimensioner af det skrevne. Det betyder, at man kan vende tilbage til værket af flere omgange og få mere og mere udbytte. Det er med andre ord et vokseværk.

Værket er undfanget under Anden Verdenskrig, men er ikke af den grund forældet. Tværtimod hvis det forstås, at demokratiet konstant er i fare for at udvikle sig til diktatur. Adorno har en utrolig evne til at konstatere bevægelserne i

sin samtid. Han udstillinger personligheder, tendenser, samfundstilstande og det er indsigtfuld læsning samt opløftende at få indblik i. *Minima Moralia* er aktuel i dag, fordi meget af det han peger på stadig finder sted i skrivende stund.

Adorno kritiserer bl.a. den amerikanske kulturindustri, tingsliggørelsen og løftet om lykke. Han moraliserer ikke, fordi moralen vil foreskrive det positive. Adorno nægter at gå den vej; lykken kan ikke bevares, så snart den indfinder sig og man bliver klar over det, da forsvinder den—lykken er undtagelsen. Moralens må være minimal og forholde sig til virkeligheden – som kunsten – via antydninger på flygtighedens præmisser.

Det emancipatoriske samfund kan ikke realiseres uden totalitære tendenser. Frigørelsen eksisterer side om side med det autoritative, hvilket kræver; at man kun kan gå kritisk (på Adornos måde), historisk og minimalistisk til værks. Auschwitz var manglen på utopisk tænkning, fordi man forestiller sig denne verden, som den bedste af alle mulige. Efter kommunismens sammenbrud tænkes der ikke i alternativer, men bruddet med oplysningens dialektik og dermed oplysningens barbariske omslag kræver utopier. Adornos kri-

tiske tænkning kan være et angreb på mainstream, når fascismens genealogi kortlægges og ihukommes, når opdragelsen medtænker at undgå Auschwitz, når kunsten fastholder utopien og når den moralske tænkning borttænker sig selv som kilde til lykke.

Den kritiske tænkning, som værket udfolder, er nødvendig at få udbredt så meget som muligt. *Minima Moralia* er et mesterværk – en klassiker, der kan studeres og nydes – og det kan oprigtigt anbefales.

Svante Brock-Mølgaard